

У процесу настанка грађанских држава кроз разне облике револуционарног преображаја друштва појавили су се у том процесу стварања и разни облици репресије. Кромвел је погубио не само краља већ и све његове присталице, од Велса, Шкотске до Ирске. Холандска грађанска револуција имала је мирнији ток и без много насилних репресивних мера. Француска револуција и долазак грађанства на власт обележени су поточима крви, од краља и краљице, до представника племићких породица, вођа сељачких побуна и „противника револуције“ у самој грађанској класи. Ниједан суд у Енглеској није судио „злочинцу Кромвелу“. У Француској Дантон је суђен и погубљен зато што није био довољно револуционаран, а Робеспјер јер је био исувише револуционаран. Обојица су, као и Сен Жист и Кромвел препуштени историјској науци и народном памћењу. Да ли је и један од покретача геноцидних колонијалних ратова до 20. века био позван на одговорност пред државним судом, иако су процене да је у тим ратовима, које су водиле Шпанија, Португалија, Енглеска, Белгија, Француска, Холандија, Немачка, Италија и САД убијено више од 100 милиона људи? Грађански свет у планетарном смислу одједном је променио идеологију свог либерализма и колонијализма, оправдавања и прећуткивања етноцида, када је Октобарском револуцијом настао СССР, а затим и друге комунистичке државе. Од Хашке конвенције 1907. до Декларације о људским правима и увођења у међународно право декларација о кажњавању ратних злочина и заштити људских права и слобода 1949. године није прошло ни пола века. Међутим, њих су се придржавале само силе победнице и то селективно, по закону моћи и новца.

Оличење зла и кршења међународног права у 20. веку најпре је био немачки милитаризам у Првом светском рату, а затим Хитлеров Трећи нацистички рајх. И док су царска Русија и бољшевички СССР били потребни западном либерализму у сламању „немачке пошаст“ ретко се писало о царистичкој репресији, али се навелико у пропагандне сврхе почело писати о бољшевичким и стаљинистичким злочинима. Тек када је СССР израстао у моћну другу силу света, почеле су да се откривају све страхоте стаљинизма, од последица грађанског рата и масовне глади и умирања, до сибирских гулага. Тек у новије време признаје се да је прва велика глад изазвана и потпуном поморском блокадом совјетске Русије, коју је наредио и оперативно спроводио енглески министар адмиралитета Винстон Черчил. Те страхоте су постојале у совјетској реалности, али су се брзо заборавиле совјетске жртве у светским ратовима –до данас историјски установљена бројка од 31 милион људи! Посебна комисија која ради већ две деценије саопштила је прошле године да је било 3, 1 милион жртава непријатеља стаљинистичког бољшевизма, које су углавном рехабилитоване, као и царска породица Романових. У исто то време само америчка војска је побила у Кореји и Вијетнаму преко 10 милиона људи! Када је деведесетих година 20. века западни либерализам однео

победу и над комунистичким тоталитарним режимима, послата је порука свету да је Хитлеров нацизам и Стаљинов болшевизам једно те исто! У страну су гурнуте жртве јапанске инвазије Кине (преко 30 милиона побијених), Италијанске у Етиопији (1 милион) и фашистичке репресалије за време и после шпанског грађанског рата (1 милион погинулих и 2 милиона избеглих). Нирнбершки и Хашки судови послали су и шаљу свету јасне политичке поруке великих сила победника. Међутим, у свету било је и малих земаља победника! Разбијањем, поделом у крвавом рату и бруталном бомбардовању уништена је и последња од њих – Југославија. То је била још драстичнија и безочнија порука свету на самом крају 20. века. Пред суд у Хагу изведен је целокупан политички и војни врх – Југославије!

Током хладног рата отворено је раздобље политичких судова, засновано на праву силе победника, све до савременог Хашког. Па и поред тога ове историјске појаве остаће сведоци за време када су настале, без икаквог утицаја на интегритет критичке историјске науке. Оне су само појаве од историјског значаја које се објашњавају, разумевају и рационално преносе у историјску свест савременика – судови, декларације, конгреси, парламенти не пишу историју – историју пише историјска наука. Историчару је страна свака политичка, војна, идеолошка, верска и националистичка матрица. Ако се историчар служи њима или за њих, онда је он педагог, агитатор, идеолог, “слуга политике”, али не и научник.

Са наше тачке гледишта, настојања да се изједначавају разни покрети, идеологије, злочини и починиоци злочина за људску цивилизацију погубна је у самом корену. Историјски процеси и појаве имају своје специфичности и у општем контексту развоја друштва своје неједнакости и сложену појавност у јасноћи стварности људи. Уколико историчар, својом теоријом и методом, ухвати у рационалну визуру сву сложеност и специфичност друштвене стварности он ће обогатити историјско знање, које остаје као легитимно научно наслеђе за будуће генерације.

Шта се то дешава у Србији, која је у 20. веку прошла кроз неколико ратова и смена субјеката унутрашњег уређења? Постојали су и грађански и револуционарни политички судови као стварност једног времена. Било је много жртава и злочина и са једне и друге стране, међутим, историјска наука није пијачни кантар који мери и помало поткрада! Нико нема ништа против разних врста научних полазишта у истраживању и саопштавању резултата, али је примарно да сваки историчар научник познаје темељно хеуристички поступак, да влада изоштреним критеријумом у критици извора, да познаје доминантне друштвене вредности епохе, да тамо где му допуштају историјски извори уважава компаративност и клиометрију којима ће мозаички да презентира јасноћу некадашње стварности, да уважава мултидисциплинарност и резултате историјске науке на чијим темељима стоји. Једино ако не умишља да је нови Демијург који први

поново ствара свет. Пожељно је да говори у јавности и електронским медијима само онда када има нешто ново да каже. У супротном њихова порука јавности биће вест која се заборавља већ појавом новог дана. То исто важи за ревизионисте у институтима и појединце на Одељењу за историју. Ови други, својом бахатошћу и неодговорношћу гурају академску историјску науку на дно, које када се расуши означава и њен нестанак. Није узалуд рекао Фридрих Ниче да стварати нове вредности „то ни лав још није кадар, али стварати себи слободу за ново стварање – то је кадра само лавова снага“. Међутим, они имају само своје кланове, умишљеност пророка и главе пупета за игру на концу, који неко други повлачи. Врло су вешти у комбиновању ових игара. Ако их ми већ не препознајемо – студенти и критичка интелектуална јавност су их већ прочитали! Посебно када им је премиса политичко опредељење и пресуђивање, под маском науке.

Они који умишљају да су испред свог времена, са главом окренутом унатраг, имају укочен врат. У ствари само ћопају и зуре у мисли које су други мислили. Ниче сматра да су такви научници „добри часовници, само треба водити рачуна о томе да се тачно навијају – они онда без грешке показују који је сат, дижући при томе скромну галаму“. Такви су подобни управо владајућем естаблишменту – они старе знаке премазују новим знацима „тако да их добро сакрију од свих тумача знакова“. Лоше узвраћа своме учитељу онај који увек остане само ученик. А многи из млађе и средње генерације већ се виде у првим редовима академије!

У Србији историја је постала неизвесна у толикој мери да су и афористичари констатовали да је она уствари „мучитељица живота“. Архив Србије и Историјски архив Београда од половине 2006. године примили су преко 3. 000 захтева физичких лица и окружних судова о одређеним лицима „ради рехабилитације“ или „признавања борачког стажа“, у највећем броју случајева, припадницима Југословенске војске у отаџбини (четницима). И у једном и другом случају отвара се питање о стварању савремених политичких судова. Такође, и о правоваљаности њихових пресуда. У свим случајевима ради се о елементарном кршењу судског поступка. У поступку прибављања потврда од наведених установа, ни у једном случају, било да се ради о појединцу или суду из „комунистичког раздобља“, оптужени нису имали браниоца. Тиме се избегава ревизија судског поступка у прошлости, што је правна логика сваке рехабилитације. Судска процедура је прекршена у свом елементарном облику. До сада их је било више од 500; највише у Београду и Шапцу – 70% свих пресуда у Србији. Да ли је то случајност? Последњом пресудом о рехабилитовању два квислиншка жандарма Шабац је надмашио и сам Београд.

Упитали смо се, с разлогом, да ли је случајност што је, по тврђењу судије Окружног суда у Шапцу, до сада донето „110 одлука о рехабилитацији страдалника комунистичког терора“? Не знамо да ли су и колико одлука донели у вези „изједначавања борачког

стажа“, али је Суд направио, први пут, преседан у правосуђу и позвао за вештака једног доктора историјских наука. Да ли је случајност што овај савремени политички суд и вештак не знају у ком случају се позивају историчари научници као експерти? Прво, позивају се онда када се ради о тужби за плагијат. Суд није решавао по овом питању. Друго, суд може да позове дотичног вештака када је у питању процена историјског извора – да ли је фалсификат или веродостојно сведочанство, те да ли је то сведочанство оригинал или копија. Суд није расправљао ни о једном ни о другом! У ретким приликама историчар научник уже области, може да буде позван да потврди или одбаци, уколико се ради о потписаном рукопису, да ли је то заиста аутограф и из кога је раздобља.

С обзиром да се ради о једном конкретном историјском догађају, који се одиграо пре 68 година, Суд је вероватно позвао вештака по питању интерпретације тог догађаја. Питање интерпретације историјских догађаја је у домену историјске науке. Историја се не пише у парламентима и на судовима, што се у Србији зна још од Светозара Марковића. И по том питању у историјској теорији и методологији, домаћој и страниј, ништа се није променило. Овако како је поступио Окружни суд у Шапцу са својим вештаком неоспорно је покушај тираније над историјском свешћу, као и кршења српског позитивног законодавства злоупотребом вештака. Рађања савремених политичких судова и прелажења преко њихових злоупотреба не би било да их не подржава владајући политички естаблишмент и чврсти савез „трона и олтара“. И историчари ревизионисти. И једни и други дерогирају успостављену демократску власт, која је на стакленим ногама.

О чему се у суштини ради? Европски парламент у Стразбуру донео је 1996. године резолуцију у којој се изједначају два тоталитарна система и политичког режима – нацистичког и комунистичког. Такође, изједначавају се и жртве та два тоталитарна система. Од тога дана у читавој Европи, посебно у Немачкој, Италији, Бугарској, Балтичким државама, Украјини и свим бившим југословенским републикама, почело је „чишћење прљавог веша“ или ревизија дотадашње историографије. У том чишћењу има невероватних крајности – у Литванији је рехабилитован квислиншки шеф Тајне полиције, који је непосредно крив за смрт око 200. 000 људи, а у Италији није покренут ниједан поступак за кажњавање њихових ратних злочинаца са окупиране територије Југославије. Али, већ пет година се одаје почаст убијеним италијанским фашистима, баченим у истарским фојбама! Немачка историографија настоји да изједначи „бруталност“ свог са савезничким бомбардовањем градова, све је више историјских дела у којима се прећуткују злочини Вермахта и приписују их „злогласним СС трупима“. У најновијој „Историји Немачке у другом светском рату“ Србија и Југославија помињу се девет пута по неколико реченица, док су од 10 томова те „Историје“ у деветом тому три књиге посвећене „Западном фронту“ а у десетом том тому три књиге „Источном фронту“. Данас у Немачкој постоји шеснаест Друштава прогнаних чији потомци траже своја права. Мађарска је рехабилитовала адмирала Хортија, уз тешку осуду Беле Куна и

совјетске окупације и репресије. Данас хортијевци слободно марширају мађарским градовима са нацистичким заставама и обележјима, а скупа са њима и припадници нацистичких формација. Честе су провокације и на мађарско–српској граници а представници мађарске мањине у Србији захтевају да се коначно утврди колико је њихових сународника побијено од 1941. године – и ти мртваци треба да уђу у колективно памћење. Историчари и медији данас Бугарску представљају као највећу жртву у оба балканска и светска рата! У Туђмановој Хрватској у истој колони на паради марширају домобрани, усташе и партизани. Крижари, који су после рата побили више хиљада одборника и истакнутих „чланова партије“, славodobно се проглашавају за прве герилце против комунизма у Европи. Издају су вишетошне селектиране збирке докумената о злочинима комуниста после 1945. године. У Словенији се одржавају смотре квислиншких јединица и покрећу судски процеси руководиоцима ОЗНЕ.

У Србији „ово чишћене“ има функцију, наводно, националног помирења! Међутим, по жестоким медијским спорењима оно поприма контуре чистог политичког реваншизма. Најгласнији и најагресивнији су они из редова „секте професионалних антикомуниста“ – у Шапцу из Удружења грађана „Мост“, о чему смо већ писали у једном научном часопису. Сви се они залажу, од историчара ревизиониста, преко судова до оних за говорницом Народне скупштине да се „коначно“ утврди историјска истина коју су комунисти дуго сакривали од народа. Како их већ једном подучити да у историјској науци нема истине? Историјска наука, проучавајући доступне историјске изворе постепено и са много критичности, покушава да постигне највиши ниво научног знања. Она не суди што је праведно и не примењује санкције. У једном свом роману Андре Жид је написао: „Рекао сам сам себи да ништа није добро за све, него само у односу на појединце; да ништа није истинито за све, него само у односу на оне који верују да је истинито; да нема метода ни теорије који би се могли применити на свакога без разлике; ако је потребно да бирамо, да бисмо нешто учинили, имамо бар слободу избора; а ако немамо слободу избора, ствар је још једноставнија“.

Историјска наука допушта могућност историографске иновације само онда када пред собом има нове и до тада њој непознате историјске изворе. Али, она у томе случају само унапређује ниво научног знања. Поставља границе знања за будуће генерације историчара и не обрачунава се са историјским чињеницама, односно догађајима и актерима у тим догађајима. Покушава да рационално схвати епоху, да се што више приближи јасноћи некадашње стварности људи. Немамо претензије да се „првачимо са неким“. Увек смо говорили и подржавали ревизионисте у њиховим настојањима да истражују и дођу до нових извора, али их нисмо учили да силују историјске чињенице и суде догађајима и њиховим актерима. Поготово ако то раде из одређене идеолошке и политичке матрице, слепо се повинујући текућој политици и њеним интересима. Управо су Окружни суд у Шапцу и његов вештак то учинили. Оставимо то њиховој савести, а ми још једном размотримо случај у Белој Цркви.

За нас, као и Суд и вештака, не би требало да буде спорно да је 7. јула 1941. године Србија већ три месеца била земља окупирана од стране нацистичке Немачке. Такође, не би требало да буде спорно да је Србијом владао немачки војни командант, а да је одмах по капитулацији успостављен и немачки нацистички управни апарат. Исто тако, не би требало да буде спорно да се целокупан управни апарат Краљевине ставио на располагање окупатору. И два жандарма су остала добровољно у служби тог управног апарата. И тог дана су „уредовали по задатку“, добровољно, а не под присилом. Знали су за немачку нацистичку наредбу о забрани окупљања на јавним местима и задатак им је био да на то упозоре окупљени народ у Белој Цркви и да га, ако буде потребе, и силом онемогуће. Народ, окупљен делом због верског празника а делом због пропаганде „шумаца комуниста“, после говора већ се разилазио када су стигли жандарми на бициклима. Неко је јавио „шумцима комунистима“, који су „замакли у шуму“. Вратила су се двојица партизана. Оно што је суд пропустио у својим истражним радњама, а и бројни медији у жустрој полемици, је питање ко је први запретио оружјем да ће одузети живот супротстављеној страни. Сва историјска сведочанства говоре да су то били жандарми! Шта је преостало „шумцима комунистима“? Да реагују, исто тако, оружјем брзо и ефикасно. Тако је и учињено. Оба жандарма су убијени. Зашто су „шумци комунисти“ онда квалификовани као „убице“, „злочинци“, „терористи“ и „зачетници грађанског рата“? Друго је питање зашто је нови, револуционарни субјект власти, после рата тај догађај прогласио за Дан устанка у Србији?

Не само сваком разумном човеку већ и историчару јасно је да су партизани убили два квислиншка жандарма који су запретили да ће им одузети живот. Тај догађај је више несрећан по околностима и брзини реаговања актера, него што је стварно већ тада носио елементе класног и револуционарног. Могло би се пре рећи – ослободилачког и превратничког. Нисмо сагласни ни са Судом нити са вештаком да су све жртве у рату једнаке по томе што их изједначује чињеница смрти. То није ни теолошко ни научно разумевање исхода догађаја са смртним последицама. Битно је ко су актери и што су радили за живота, све до тренутка смрти. Зашто и на који начин су убијени? То је морао да утврди и Суд и вештак. Међутим, њих ово није занимало – за њих је било битно да су два жандарма била убијена од стране комуниста из „идеолошко-политичких разлога“. Ускоро можемо да очекујемо да Суд у Шапцу рехабилитује и налогодавце, а можда и неког „доброг и остарелог Немца“, трећепозиваца из Рајха. Иначе су одузели имена културних установа и улица свим личностима из послератне историје, а дали их „поштеним домаћинима“ из ратних времена. Девастиране су и библиотеке из којих су избачене „прокажене“ комунистичке књиге и часописи. Већину смо успели да спасемо!

Лепо и тачно је то рекао Иља Еренбург: „Беше рат. Кад било, њему ће додати епитет „велики“ или „светски“ да би одмах подвукли разлику између ратова, бивших и будућих. Но за људе који су живели те године, беше просто рат, просто као – као куга, просто као

смрт“. Међутим, овако како нам о прошлости суде поједини политички судови и вештаци, Србија задуго неће постати „земља срећних мртваца“. Због чега? Можда нам може помоћи Жак Превер, најумнији француски песник 20. века: „И ја те видим Маријана, моја сирота сестрице обешену још једном у црном кабинету историје траком Легије Частии... подељену на плаву, белу, црвену, равнодушну и насмешену која враћа градске кључеве – кључеве попрскане крвљу великим слугама Закона неограничене моћи и новца“.

Можда и не треба тако стручно и оштро полемисати са новим политичким судовима. Можда они само играју неку улогу на привременој великој политичкој сцени, а у ствари су и једина публика. Неки медији су спомињали и извесну врсту познате српске понизности, мада мислимо да понизност мора да буде добра ствар, пошто се подједнако може наћи и појединац и установа који то поседују, сматрајући понизност као вредност која се на тржишту идеја да добро уновчити. Сврха закона је, пак, да спашава, а не да уништава! Још је Цицерон говорио да много врлина треба да има онај који неког оптужује и јавно му суди.

„Шумац комуниста“, без и мало поштовања за његове одлучне борбе са немачким окупатором називан од Суда и вештака „убицом“, „злочинцем“ и „зачетником грађанског рата“, погинуо је годину дана касније управо у једном окршају са Немцима. Оптужен је да се у „том злочиначком послу извештио у шпанском грађанском рату“! Колико овај политички суд држи до очувања интегритета садашње демократске власти у Србији види се по томе што не зна да је шпански краљ Хуан Карлос донео одлуку да сви учесници у одбрани слободе и демократије у Шпанији, припадници интернационалних бригада, добију шпанско држављанство. Да ли су онда, наведене смрти исте, чак и мерене вредностима различитих политичких матрица после 68 година? Падом „Вишијевске владе маршала Петена“ сами Французи су направили „прави масакр“ својих квислинга и до данас ниједног нису рехабилитовали, нити починиоце масакра позвали на одговорност. Упорно су трагали за њима и ратним злочинцима током друге половине 20. века, жестоко су протестовали (на рубу прекида дипломатских односа), када им је почетком фебруара 1959. године немачка влада забранила потрагу на својој територији. Али, они су се ипак две и по деценије касније дочепали „Целата из Марсеја“ Барбија и осудили га на смрт! Нажалост у Србији је то незамисливо!

Замислили смо се над могућим последицама овако ревносног рада српског политичког судства. Својим одлукама, сасвим очигледно оно промовише одређену политичку климу, шаље јавности сасвим одређене политичке поруке, које путем медија утичу на ширење реваншизма и стварања хаоса у колективној историјској свести. Несрећни мртваци тако изнова постају предмет политичке манипулације уместо да мирно почивају у окриљу сасвим једне другачије културе сећања коју промовише историјска наука. Она је и једина меродавна, са становишта једне просвећене културе и етике, да о њима брине са

пијететом. Без пристрасности! Као у Шпанији – на основу њеног закона о историјском памћењу свих 26 споменика „каудиљу“ смештено је у музеје, а поставили нове Гарсији Лорки, Унамуну и један Долорес Ибарури! Фалангистима је остављен „каудиљов“ маузолеј у Долини палих, али без његових фашистичких симбола на дан окупљања. Остао је само крст висине 150 метара и величанствена црква уклесана у камени брег испод крста. И то на десетак километара од Ескоријала!

Међутим, у међувремену сустигла нас је још једна запањујућа одлука о рехабилитацији. Овога пута од Окружно суда у Београду. На захтев кћерки, америчких држављана, само на основу одлуке „комунистичког суда“ из 1946. године рехабилитован је мајор Живан Кнежевић, који је умро у САД 1982. године као пуковник америчке војске у пензији и амерички држављанин. Јасно, и овог пута само из разлога што је био осуђен на 20 година робије из „идеолошко-политичких разлога“! Свој захтев кћерке су подупрле изјавом да ће богату архиву свога оца предати Архиву Србије. Директор Архива после пресуде одмах је ступио с њима у везу и добио одговор да је њихов отац обезбедио своју архиву на више места на два континента, да је оставио детаљно упутство и да због тога засада немају ауторитет да ма коме предају архиву. Директор Архива је у свом писму само врло љубазно нагласио да је њихова „племенита намера“ изузетно важна не само за историјску науку већ и Архив као установу од националног и државног значаја.

Међутим, поставља се питање ко је био мајор Живан Кнежевић? Немамо убедљивих података да је успоставио обавештајну везу са пук Вилијамом Донованом на тајним преговорима у Солуну децембра 1940. године и јануара 1941. У Београду, али имамо прегршт веродостојних докумената о његовој улози у војном пучу 27. марта 1941. године. Лично је ухапсио председника владе Драгишу Цветковића и стражарно га спровео у Команду ваздухопловства у Земуну! Такође је личном иницијативом за смењивање три генерала изазвао „Каирску аферу“ крајем 1941. године, у име „ајвана из Лиге мајора“. Као шеф Војног кабинета у влади Слободана Јовановића, како британски извори кажу, преузео је од владе прерогативе у успостављању и контролисању везе са министром војске Дражом Михајловићем, свађао као „усијана српска глава у мундиру“ владу са Ентони Идном и Винстоном Черчилем и показивао отворено да влада уместо „инертног и остарелог професора“. Заслужан што Черчил никада није примио председника Јовановића!

Предочавана су му документа и упозорења од Интелигенс сервиса да снаге Драже Михајловића примају велику војну помоћ од Италијана дуж јадранске обале, да са њима изводе заједничке војне операције, да поједини четнички команданти преговарају и са Немцима и да се влада према томе мора одредити. Мајор Живан Кнежевић је уместо владе сам одговарао да он зна најбоље „шта им је чинити“, као и да Дража Михајловић, исто тако, зна „шта му је чинити“. Тој „усијаној српској официрској глави“ дошла је и идеја

о „Слову З“ (заклати). Разрађену предочио је председнику владе Слободану Јовановићу а овај то проследио свом министру у земљи. Пало је, према сведочењу Ђура Трпковића, шефа безбедности владе генерала Милана Недића, преко 1. 000 српских глава, међу њима и глава шефа кабинета самог генерала, пуковника Масаловића и државног секретара Председништва Цветана Ђорђевића. „Тако су – пише Трпковић – добивши најпре слово З, многи и многи угледни и неугледни, знани и незнани, криви и некриви, подмукло били убијени“.

Као војни представник у Вашингтону, према Волтеру Р. Робертсу, настојао је, заједно са послаником Константином Фотићем, да одржи „чврсту америчку политику према партизанима“, насупрот „британској еластичној политици према догађајима у Југославији“. У Барију је 1944. године дошао у отворени сукоб са војним представницима Велике Британије. То нас не чуди јер је већ увељико радио за Министарство одбране САД! А затим и за Команду америчке војске у Европи од 1948. године и то у „Инжињерском стратегијском обавештајном одељењу – Отсек за Источну Европу и Балкан“. Према писању емигрантског часописа „Његош“ од 1960-1978. године радио је „на изради детаљних теренских студија за герилско ратовање у Источној Европи“ при Врховном штабу америчке војске. Осим да је пензионисан у чину пуковника америчке војске 1978. године, имамо мало поузданих извора о његовој делатности.

Претпостављамо да је један, можда најважнији део своје богате архиве депоновао, по наговору Константина Фотића у Хуверовом институту. Рехабилитацијом оваквог историјског актера, америчког држављанина и пензионисаног америчког пуковника, Окружни суд шаље јавности сасвим конкретне политичке поруке. Медији то прихватају, увеличавајући и мајора Живана Кнежевића и његову рехабилитацију. Међутим, по ком то закону или владиној уредби један редовни српски суд може да рехабилитује америчке, тј. стране грађане? Дали је Окружни суд био, у овој рехабилитацији, независан? Шта то значи за међународни углед и суверенитет Србије?

Што би рекао Џон Стајнбек: „Историја је се лучила у жлездама милиона историчара. Морамо да изађемо из овог пијаног века, рекли су неки, из овог преварантског, погубног века разврата и загонетне смрти, грабежи јавне земље и проклето уносне грабежи уопште. Призовите у памет, присетите се нашег малог народа што обрубљује океане... Доврага с тим проклетим веком“. У друштвеним и посебно политичким пословима који су опасни и деликатни, сложени а у расветљавању јасноће стварности, историчар је ограничен журбом. Често људи и посрну зато што јуре. Научни есеј, по Маколију, је суптилан посао. А нама се чини да што дуже живимо да нам раније свиће! Мислимо само на његову добронамерност да би избегли нове невоље. Ништа нам није важније него да трагамо за ружним мирисом старих књига и слатким мирисом ваљаног размишљања. Људи су судбоносно ухваћени у својим животима и смртима. А све велике ствари су самотне а знање превелико па због тога стасавају премали људи. Да ли је то, једним великим делом, слика савремене Србије? Ево насумичног примера.

У свом „прес клипину српске памети“ нисмо пронашли да су савремени политички судови рехабилитовали и једног генерала краљевске југословенске војске. Подједнако их је умрло до 1941. године, остало у емиграцији или се вратило у земљу. Зашто није рехабилитован Панта М. Драшкић, осуђен 1946. године на 3 године затвора „због сарадње са Недићем и Михаиловићем“. У оперативном смислу није починио ниједан злочин. Исто тако генерал Блажо М. Ђукановић, „командант националних трупа Црне Горе“, убијен од партизана у манастиру Острог октобра 1943. године. Да ли је у тој ликвидацији пресудну улогу одиграо његов кум четнички војвода Вук Бећковић? Како ће политички судови да поступе у случају рехабилитације генерала Драгутина В. Ханела, који је убијен од једног вишег официра у априлском рату 1941. године због издаје? Зар од мајора Живана Кнежевића није важније расплитање случаја ухапшене групе „државних непријатеља“ 1949. године: генерала Петра В. Косића, министра иностраних послова Цинцар Марковића који је потписао уговор о приступању Тројном пакту 25. марта 1941. године, намесника Иве Перовића, министра Двора Чолак Антића и др. Како објаснити случај генерала Михаила С. Михаиловића, који се у логору Оснабрику током рата енергично супротстављао „комунистичкој пропаганди“, а онда се без икаквих последица вратио у земљу.

Као што обично рат доноси, животна опредељења истакнутих актера су и за литература сувише у домену неухватљивог. Пример генерала Боривоја Ј. Мирковића, стварног организатора и оперативног извршиоца војног пуча 27. марта 1941. године или члана „Црне руке“ генерала Јована М. Наумовића, учесника у преврату 1903. године и организатору подршке НОП-у у немачким логорима, као и генерал Михаило М. Недељковић, који је као присталица НОП убијен у логору Дахау 1944. године. Питамо се зашто није до сада рехабилитован генерал Љубо Р. Новаковић, који се сукобио на Равној Гори са Дражом Михаиловићем и до 1943. године „водио самосталну акцију на принципу борбе против окупатора“, залажући се да се народ референдумом определи о политичком уређењу. Убијен од партизана у Катунској нахији заједно са сином Јакшом, мајорем! Зашто је Државна комисија за утврђивање ратних злочина окупатора и њихових помагача ослободила генерала Јована Н. Прибића иако је током рата био у активној служби квислинга генерала Милана Недића? А генерал Александар А. Стојановић је стрељан „по кратком поступку“ октобра 1944. године због исте ствари као Прибић! Други један генерал, Мирослав П. Томић, одбио је током рата све положаје које му је нудио Недић, али га је Суд части осудио 1945. године на губитак српске националне части у трајању од седам година. Ко је и због чега већ 1941. године убио генерала Божицара Ж. Путниковића? Генерал Лазар Р. Тонић, био је пуштен из заробљеништва, па поново враћен зато што је одбио сарадњу са Недићем, Државна комисија ставила га је 1945. године „под истрагу“, а онда преиспитала цео случај и одобрила му долазак у земљу „ако хоће“. Да ли је на то утицао проф др Стеван Јаковљевић, ректор Београдског универзитета, иначе његов чувени „капетан Лазар“ из „Српске трилогије“?

У локалним срединама већ је уобичајено да се на јавним скуповима (политичким зборовима, сајмовима, вашарима и посебно црквеним празницима) појављује у доминантном облику сваковрсна иконографија – од љотићевске, недићевске до четничке. Омладина која ништа и не зна о овој иконографији и шта је она значила за време рата, уз обавезну шајкачу и симболе, себе жели да види као „првоборце повратка изворне српске традиције“. Док се у ресторану Народне скупштине свакодневно певају четничке и националистичке песме један „млађан“ посланик Г 17 плус за говорницом жестоко се обрачунава са комунистичким наслеђем, које је криво за све наше недаће (као и југословенство) и тражи од Скупштине да се донесе програм „у најбољим традицијама српског народа западне оријентације“ (?) и предлаже да то буде политички програм Драже Михаиловића, који је у свом најбољем виду био изражен у „националном антантизму“ (!). Син Димитрија Љотића, који живи у САД, дао је велики интервју једном нашем таблоиду у коме велича свога оца и његову борбу против комунизма. Немамо ништа против што је интервју објављен, већ што он, без икакве интервенције новинара, целом својом садржином промовише Димитрија Љотића као „великог српског патриоту“?! А што раде ти наши западни узорци?

Енглези се подсећају на Чарлса Дарвина поводом 200 година од његовог рођења, Французи такође поводом 200 годишњице од рођења прослављају дело „великог теоретичара социјалног анархизма“ Пјера Жозефа Прудона, који се залагао за „поредак без власти“, у САД такође 200 година од рођења Абрахама Линколна, у Италији 400 година Галилеа Галилеја и оснивача европског футуризма Федерика Маринетија, у Аустрији 200 година од рођења Јозефа Хајдна, итд. Поводом светске економске кризе у целом свету се враћају изворном марксизму. Више на трагу идеја Прудона него Маркса одвијале су се вишемесечне масовне демонстрације ђака, студената и блокаде путева пољопривредника, демонстрације на стотине хиљада синдикално организованих радника – демонстрације су једино мимоишле Србију. Тај покрет масовног социјалног протеста, назван од неких теоретичара социјалних идеја – ОНДА (талас)- профилисао је једну нову „социјалну интелигенцију“ – неподмитљиву, неухватљиву, непокорну и непредвидљиву. Иако се овај покрет стишао под репресијом државе, истакнуте вође тог покрета наглашавају да је ова „заразна непослушност“ оставила довољно „грађе за нову ватру“. Она се већ показује у радикализованом облику на париској Сорбони, у Грчкој, Шпанији... светска економска криза само још више убрзава разгоревање пламена.

Чак се и у Турској пробудила савест код више стотина познатих интелектуалаца који су јавно захтевали да се њихов народ извини Јерменима за нечувени масакр 1915. године када је побијено више од 1, 5 милиона људи. Турска држава смогла је снаге да рехабилитује свог најпознатијег песника 20. века, Назима Хикмета, који је пре 60 година био осуђен на 20 година робије и изгнанство, само зато што је на суду признао да је

„комунистички песник“. Баварска покрајинска влада донела је уредбу по којој од почетка 2009. године ђаци основних и средњих школа морају обавезно да посете све концентрационе логоре. Савезна немачка влада најавила је да ће ова уредба од 2010. године законом бити регулисана обавеза да то исто чине сви ђаци у Немачкој. Упитани смо колико ђака у Србији зна било што о концентрационим логорима у Србији. Нико ни не помишља на доношење закона о обавези да их посете! Али зато свакодневно можемо у медијима да читамо о „говору мржње у Народној скупштини“, о „тешким и некултурним свађама посланика“ и напослетку је освануо и наслов „Пала је крв у скупштини“. Заиста је немогуће предвидети шта све још може да се догоди у Србији, као последици рехабилитовања квислинга, а по тврђењу стручњака у оба наведена архива, међу рехабилитованим налази се и десетак ратних злочинаца! Породице које траже рехабилитацију, као и судови, траже углавном само два „круцијална документа“ (потврде) – када је лице које се налази у процесу рехабилитације ступило у неку од оружаних формација и пресуду „комунистичког суда“ после рата или одлуку о стрељању. Уопште их не занима што о појединим лицима у њиховим досијеима има понекад и по стотину докумената о њиховој делатности током рата или непосредно по његовом завршетку. Када се ради о цивилним лицима довољна је само пресуда „комунистичког суда“. У том случају суд преузима прерогативе тужилаштва и оног ко доноси пресуду, без браниоца окривљеног.

Шта историјска наука на крају може да каже као неки аналитички закључак, без претензија да он буде канон, за оне који би желели да нас следе. Свидела нам се једна лепа мисао Предрага Матвејевића из „Медитеранског бревијара“: „Мање је важно одакле смо кренули, више докле смо стигли – што и како смо видјели“. Матвејевић је такође упозорио да посебност сама по себи, још увек није и вредност, јер постоји опасност од „опсесивне, висцералне и аутомизиране егзалтације властитог идентитета и себељубља“. Да ли је то себељубље напосто једна врста борбе за опстанак у општем светском и националном хаосу. То би Мирослав Крлежа рекао да „људи у смртној гротескности међу шепурећим споменицима славне прошлости, непрекидно се свађају и кољу, штампају новине, плету интриге, политизирају, свирају у разним оркестрима и умишљају да стварају неку нову цивилизацију“. Зато није нимало чудно да и мртваци постају коњуктурна политичка роба. Због чега? Зашто владике непрекидно шибају непослушне ђаконе, који, иако слабији, имају са њима чврст и нераскидив уговор? Да ли је то онај из организације „Образ“, који, најчешће исписује графите по кућама скоро свих српских градова: „Србија Србима“, „Цигане у логоре“, „Цигане у гасне комора, нижа су раса“, „Јевреји напоље из Србије“ и безброј других са иконографијом нацистичких симбола, ознакама квислиншких војних формација, итд. Да ли би их било и у којој мери да нема реваншистичких рехабилитација од стране политичких судова? О рушењу споменика, скрнављењу гробова, промени имена улица, културних установа ... Србија се двоуми да ли да прославља годишњицу Оскара Давича или Милутина Миланковића. Први је написао најлепшу песму о Србији, али је био комуниста и Јеврејин! Други јесте светски познат научник, али мало ко зна и помиње да је имао своју сталну емисију на нацистичком радио Београду! Прославу највећег српског сликара Паје Јовановића препустили смо општини Вршац! Једно од уверљивих научних објашњења

нашли смо код проф др Милана Ристовића у књизи „Пројекте“ (Бон 2002), који је међу првима сагледао значај овог проблема: „Потреба да се на различитим нивоима посеже за „историјском аргументацијом“ у легитимизацији својих политичких циљева, као масовна појава савремене српске политичке сцене (и свих држава насталих на простору бивше заједничке југословенске државе) тако је по питању колаборације, њеног карактера или довођења у питање оправданости таквог назива, доведена је до апсурда. У томе се пренебрегавају основне чињенице историјске стварности, прелази се преко суштине историјских процеса, (изнова) одбацује све оно што може да наруши жељену (најчешће потпуно искривљену) слику прошлости. Уместо прецизне анализе сложеног процеса једног трагичног времена, какав је био други светски рат – нуди се само оно што има тренутну тржишну прођу и пријемчиво (национално, политички и идеолошки) „паковање“.

Овај научни есеј не би имао Маколијеву суптилност и сликовитост, ако не посегнемо за другачијим мисаоним склопом, који само подупире изоштрени слух научника кога смо цитирали. У таоистичкој филозофији постоји симболичка тежња да се сагледа спољашност и унутрашњост проблема. У Хангчоу живео је вешти препродавац који је научио како да сачува поморанце да се током целе године не покваре. Међутим, један проницљиви купац га је запитао како то да његове поморанце извана изгледају свеже и „предивне златасте боје, али изнутра- суво као нека стара чаура“? Дали су оне спремљене за олтар, приношење жртве или показивање на банкетима мандарина? Или је то варка за наивне и будаласте купце?

Лукави и мудри препродавац му је одговорио: „Ја се бавим овом трговином много година. Ја продајем, свет купује. А тек треба да научим да сте ви једини поштен човек овде, а да ја једини варам. Можда то никада нисте посматрали у овом светлу. Данашњи маршали седе на својим кожама од тигра и позирају као чувари Државе, али шта су они у поређењу са вођама из прошлости? Данашњи министри позирају као стубови закона, али имају ли они мудрост наших древних саветника? Лоши се издижу и нико не може да их сузбије. Људи су у беди а нико не може да им олакша. Службеници су корумпирани, нико не може да их обузда. Закони труле, а нико не може да их обнови. Наши службеници једу државни хлеб без имало срама. Седе у величанственим холовима, јашу лепе коње, опијају се вином и живе као бубрег у лоју. Који од њих нема застрашујући изглед, достојанствено држање? Све само злато и драго камење споља, а суве чауре изнутра. Ви господине не обраћате пажњу на те ствари, али сте врло конкретни у вези мојих поморанци“.

Али, шта ћемо са несрећним мртвацима? Ништа: „Мртва уста не говоре, али шаљу јасну поруку“ – преко ревносних политичких судов. Афоризам је Александра Чотрића, други део реченице је наш! Продубљенија психолошка анализа ове појавности чини нам се

бескорисном. Људи нове мисије – политичких судова – пресуђују онако како замишљају да осећају правду, у лаичком поимању једне велике епохе, са много стереотипног и популистичког. Готово су на рубу хамлетовске јадиковке како је то, уствари, „један јадан, празан, бескористан и блјутав свет“. У томе толико нападно претерују, као лоши глумци који се боје да их гледаоци неће разумети, па траже подршку у високо тиражним новинама у облику кафанске приче. Да ли је порука коју је те године када је осуђен мајор Живан Кнежевић, док су квислиншки жандарми били деперсоназовани, непознати, као и стотине хиљада других, изручио из себе у чувеном стиху Јуре Каштелан, универзална и достојна оних срећних мртваца: „Ако се врати задихани коњ из горе, напоји га, мила, и узде окити за новог коњаника. Ако ти сузе помуте вид и ране потамне лице не тражи, мајко, гроба мога. Слободна земља живи је лик живог сина твога“.

Са овим ни у коме случају не би се сложио др Холм Зундхаузен, професор Берлинског универзитета, чија је преведена књига „Србија од 19. До 21. века“ (Клио, Београд 2009) иницијална каписла пучистима, овог пута политички подобним, да обесмисле све оно што је до сада у историјској науци, као делу културног наслеђа, за научнике природан пут континуитета, ослонац и полазиште. А шта је показао „научни скуп“ пучиста поводом ове књиге и „упитаности како нас други, посебно велике историографије, виде“. Наш би закључак био: поново са висине великих сила као део нижег оријенталног фолклора, балканске чобане који су криви сами за свој зао удес, што нису више приређивали ликовне изложбе и концерте Штраусове и Вагнерове музике, док те исте велике и просвећене силе перу руке као целати после извршене казне, уз цинично дозирање пожељне историје, у којој неки догађаји није требало ни да се догоде. Тај утисак понела је већина присутних на предавањима поменутог немачког професора у Гете институту и на Коларчевом народном универзитету два месеца касније. Оба пута уважени професор је поставио услов да присутни не могу постављати питања нити водити полемика. Пучисти нису присуствовали! Дошао нам професор из великог света и по обичају одржао нам лекцију без права на полемику! И то је професор и научник који је, по нашем сазнању, одређен од Европске уније да буде супервизор за уџбеник из историје Југославије. Њему то није довољно – он ће сам написати „Историју Југославије“ – то је славodobитно најавио на својим предавањима! Притом „уважени професор“ недовољно познаје српски језик, нити је истраживао у српским архивима и употребљава нешто више од два посто онога што је у Србији историјска наука написала и објавила!

За почетак пучистима је то довољно, посебно онима из „Лиге амбасадора, америчких, енглеских и француских благодетанаца“. За њих сви они који нису позвани на скупове „већ су рекли шта су имали да кажу у историјској науци“ и да је сада ред на изабране благодетанце млађе и средње генерације. Непозвани су тако „Отписани“! Нису се запитали да ли би могло доћи до „Повратка отписаних“? Њихов грађански сентиментализам разапет је између стварног света и представе коју о њему имају. Тај „меки и пријатни Монтењов јастук није за нашу главу, јер се нама још не спава и нећемо да отпочинемо“. Како лећи на њихов „пилоу“ када су то све јасне политичке а не научне

поруке?

Више нема великих хуманиста Рабиндраната Тагоре и Махатме Гандија да са њима расправљамо у мирном тиховању. Међутим, ти срећни мртвацима дају нам инспирацију да их, овом приликом, парафразирамо – „Отписани“ знају да мисле, а пучисти и политички судови имају неки свој начин да „разумеју“, а да притом не мисле. Највеће откриће наше генерације јесте да људско биће може да мења свој друштвени статус и моћ уколико промене свој став. Они имају намеру да нас сместе у велику чекаоницу мртвих да тако „чекамо срећне дане“. Сматрамо да не морају, по сваку цену, да буду бољи од других – нека буду најбољи што могу. И нека се не ослањају на историјску истину – неће их издржати. Нека не умањују, без убедљивих аргумената, углед „Отписаних“! Боље би било да стално подижу своју научну вредност. Да ли ће разумети поруку пољског књижевника Тадеуша Котарбињског: „Није смрт најтужнија зато што се с њом све завршава, него зато што после ње ништа не почиње“. Од свих политичких судова и пучиста најнепогрешивије је време. То би Лисјен Фебр овако формулисао: „Када будемо имали још неколико добрих нових регионалних монографија – тада, али тек тада, групишући њихове податке, упоређујући их, сравњујући их до ситница, да се поново позабавимо питањем целине, да у погледу ње учинимо нов и одлучан корак. Поступити друкчије значило би поћи, наоружан двома или трима простим и грубим идејама, на неку врсту грубог испада. То би у већини случајева значило проћи крај појединачног, особеног, неправилног – то јест, све у свему – крај оног што је најзанимљивије“. Како ће се са овим изборити уважени немачки историчар др Холм Зундхаузен, коме ни једног тренутка не оспоравамо право да пише о Србији и Југославији, да има свој поглед на друге? Уз примитивизам у политичком животу, скарадност на електронским медијима, циничну материјалну грабеж свега и свачега, изругивање са индивидуама и друштвом, политички судови, постају „најзанимљивија“ сага и сведочанство о нашем времену. Ту су онда уважени ауторитети из великог света, „који напросто фасцинирају“ и којима се тапше на најглупљу анегдоту о себи или шалу на наш рачун – мислим на српски народ, Југославију или балканске чобане – свеједно је, они ионако када се врате у своје велике домове држе неког новог зеца у рукаву. А где је гроб Драже Михаиловића?

(Аутор је шеф Катедре за историју Југославије на Филозофском факултету у Београду)